

Соціологічні дослідження кримінальних субкультур у світі

Лекція 5. Соціальна стратифікація у кримінальному світі

План

1. Соціальна ієрархія в кримінальному світі.
2. Зміна статусу і ролі особи в кримінальній ієрархії.
3. Кримінальна стратифікація – фактор формування поведінки засуджених.

Література:

1. Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры. Москва : «Права человека», 2001. 152 с.
2. Мальцев О. Методическое пособие по исследованию субкультуры «Нарисуйте субкультуру». Одесса : ЧП «Издательский дом «Патриот», 2021. 130 с.

1. Соціальна ієрархія в кримінальному світі

У злочинній спільноті *Табель про ранги* визначає поділ на певні статусно-рольові групи – *масті*. Кримінологи стверджують, що в жодному колективі не існує так чітко вираженої ієрархічної структури, як у кримінальному світі. Особливо чітко це проявляється не на свободі, а в умовах ізоляції – у виправних установах та СІЗО. *Масть* – це певна група, каста, спільнота в неформальній ієрархії засуджених і ув'язнених.

Різні автори досліджень пропонують різний *стратифікаційний поділ засуджених* за місцем, яке вони займають в ієрархічній системі кримінального світу. **Ю. Александров** поділяє засуджених на чотири основні групи: *блатні* (чорні), *мужики* (сірі), *козли* (червоні) та *опущені* (блакитні).

Найчисельнішою групою є *мужики*, які займають досить відокремлене становище по відношенню до інших категорій засуджених. Відмінність *мужиків* від *блатних* полягає в тому, що вони можуть і повинні працювати (правда, не на будь-яких посадах; призначення мужика, з його, звичайно, власного бажання на посаду *завгосту* автоматично переводить його в категорію *червоних* (козлів) з усіма наслідками). Від червоних мужики відрізняються тим, що вони не співпрацюють із адміністрацією. Серед мужиків є невеликий прошарок *авторитетних мужиків*, або *бродяжних мужиків*, до думки яких прислухаються навіть *блатні*. На жодну владу в зоні мужики не претендують, у різні розбірки не втручаються. Їхнє кредо – жити тихо, швидше звільнитися. При цьому *мужики* дотримуються *правильних понять*: вони не йдуть на співпрацю (у всякому разі, на відкрити) з адміністрацією.

Дещо відрізняється від мужиків становище **пацанів**. Якщо у виховних колоніях для неповнолітніх *статус пацанів* наближений до *статусу мужиків*, то на дорослих видах режиму пацан – це не зовсім те саме, що мужик. Пацани (а це засуджені молодіжного віку) на дорослому виді режиму відносяться до категорії наближених до блатних. Вони сповідують злочинський закон і є *кандидатами у бродяги, арештанти* тощо. Для пацанів на дорослих видах режиму характерні такі **особливості поведінки**: 1) прагнення мати *заборонені предмети*; 2) демонстративно незалежна поведінка; 3) грубість щодо адміністрації; 4) схвалення та виконання *злочинського (тюремного) закону*; 5) яскраво виражене *презирливе ставлення до засуджених – активістів*; 6) у разі обмеження їх прав з боку інших засуджених пацани звертаються зі скаргами не до адміністрації виправних установ, а до *злочинців у законі*; 7) *ухилення від робіт з благоустрою*; 8) прагнення *порушувати форму одягу* (носіння одягу яскравих тонів або, навпаки, виключно чорного кольору), залишаючись при цьому дуже акуратними.

2. Зміна статусу і ролі особи в кримінальній ієрархії

Підвищення статусу, тобто, перехід з однієї масті до іншої, надзвичайно рідкісний і утруднений, а для деяких категорій (опущені, півні, козли) взагалі неможливий. У той же час *зниження статусу* в ієрархічній драбині – явище для кримінальної спільноти доволі звичне. Зниження відбувається переважно через порушення засудженим (ув'язненим, членом злочинної групи) якихось норм і правил злочинського або тюремного закону.

Найпоширенішим покаранням є **пониження** у системі кримінальної ієрархії (*дати по вухах*), тобто, *перевод із категорії блатних у категорію мужиків* тощо. Досить часто зниження відбувається шляхом вчинення *акту насильницького мужоложства* (особливо це поширене серед неповнолітніх). Якщо переведений з категорії блатних у категорію мужиків з часом ще зможе знову зайняти більш високу щабель (що трапляється дуже рідко), то з *категорії скривджених (опущених) піднятися вже неможливо*. **Статус скривдженого (опущеного, півня** тощо) – вічний і визначає все подальше життя особи підданої такому покаранню. Навіть у тому випадку, якщо «*опущення*» сталося в результаті *сваволі* або з порушенням злочинських (тюремних) законів, то й тоді піддана цьому покаранню особа неспроможна повернутися до свого попереднього становища. Щоправда, особи, які допустили свавілля, можуть бути самі піддані такому ж покаранню.

Поведінка для членів ієрархічних груп регулюється ustalеними нормами, що носять *забороняючий і дозволяючий характер*. *Заборони стосовно скривджених* (опущених, півнів та ін.): подавати руку, приймати від них будь-які предмети, користуватися їх білизою, спати поруч і т.д. У той же час можна давати їм якісь предмети харчування, не вступаючи у двосторонній контакт (тобто, пачку цигарок необхідно передавати не з рук у руки, а кинути на підлогу, на підвіконня тощо). З представниками скривджених заборонено будь-який двосторонній тілесний контакт; не рекомендується навіть просто розмовляти без діла. Водночас гомосексуальний акт із скривдженими до заборон не належить.

Найбільш яскраво ці норми виявляються серед неповнолітніх правопорушників. Так, представники касти скривджених у виправних установах *зобов'язані*: користуватися лише своїм посудом (це відноситься і до засуджених, які утримуються в установах для дорослих); виконувати всю роботу за інших, що стоять вище на ієрархічних сходах; без нагадувань виконувати всю брудну роботу (прибирання камери, туалети); спати у відведеному для них місці; за вказівкою тих, хто займає лідируючу позицію членів групи вчиняти порушення режиму утримання (називається *бути торпедою*); беззаперечно виконувати вимоги інших членів групи; бути об'єктом задоволення статевих потреб та ін.). Їм *забороняється*: не підкорятися, оскаржувати розпорядження неповнолітніх, які стоять вище на ієрархічних сходах; брати участь у прописці; приймати участь у групових іграх з метою уникнення тілесних контактів з іншими засудженими (ув'язненими); першими брати продукти; користуватися чужим одягом, посудом тощо.

У деяких пенітенціарних установах для неповнолітніх виробляється навіть своєрідний *кодекс пацана*, що включає такі правила: 1) на зоні жити *чесним пацаном*; 2) пацан повинен знати, що йому належить, і бути *відданим злодійському колу*; 3) пацан активістом не працює, все отримане та добуте здає в общак; 4) хто порушує закони громади – той зрадник; 5) пацан на господаря не працює. Подібні кодекси оформляються у вигляді формулювань певних *табу* (заборон), які на кримінальному жаргоні називаються *западло* (в падлу).

3. Кримінальна стратифікація – фактор формування поведінки засуджених

За що ж «переводять» у *касту образжених* (опущених, півнів тощо)? Переведення в *скривджени* (опущені, півні тощо) проводиться в більшості випадків за грубі порушення тюремного закону: 1) *співпрацю з адміністрацією* (особливо негласну); 2) *щурництво*,

тобто, злочинство у своїх; 3) *свавілля* щодо інших засуджених; 4) неповернення *карткового боргу*; 5) вчинення з погляду *правильних понять «негідних» злочинів* (згвалтування, мужоложство, згвалтування або вбивство дітей, розпусні дії стосовно малолітніх і т.д.)

Найчастіше *опускають* працівників правоохоронних органів (особливо міліції та виправних установ), якщо вони чомусь раптом опинилися в спільній камері. *Опускання може бути добровільним*. Якщо в'язень сам відчуває, що він зробив щось несумісне з тюремним законом, він може, не чекаючи неминучих санкцій, добровільно перейти до *касти опущених*, перенести свої речі в ту частину камери, де розташовується дана масть. В цьому випадку зазвичай ніяких принижувальних санкцій у вигляді акту мужоложства або проведення по губах членом не провадиться. Досить того факту, що людина сама визнала своє нове становище.

Такий вид покарання, як *опускання*, не вітається і в самому кримінальному середовищі. Злочії в законі, інші авторитети у своїх посланнях до зон постійно говорять про те, що необхідно якщо і не припинити зовсім застосування такого виду покарання, як «опускання», то застосовувати його лише за найбільш кричущі порушення тюремного закону, щоб не відбулося відторгнення людини від кримінального співтовариства та підштовхування її до співпраці з адміністрацією.

Реальна (тіньова) влада у виправних установах належить блатним. Зони, де блатні є господарями становища, називаються *чорними зонами*, де вони влади не мають (таких меншість) – *червоні*. Влада блатних може бути і не яскраво вираженою, зовні зона може здаватися благополучною, дотримуватися розпорядку дня з виконанням планових виробничих завдань, відсутністю грубих порушень режиму утримання. Але це лише зовні. А насправді влада у зоні належить *блатним*. Найчастіше це вигідно адміністрації, і вона сама йде на це. Взагалі ж, зони, де адміністрація йде на співпрацю із засудженими (у хорошому сенсі цього слова), можна назвати найблагополучнішими зонами. Необхідно визнати, що *злочинський і тюремний закони* є реальною силою, а в кінцевому рахунку вони покликані дбати про засудженого (ув'язненого).

Якщо начальнику виправної установи вдається поставити питання таким чином, що ділове співробітництво із засудженими йде на користь колонії, то таке співробітництво необхідно вітати. Коли ж адміністрація намагається все вирішувати силою, не звертаючи

уваги на прохання та вимоги засуджених (у багатьох випадках цілком законні), то справа зазвичай закінчується бунтом. Від цього програють обидві сторони.

Блатний – це представник верхніх щабелів ієрархічної драбини кримінального співтовариства. Як правило, блатний є професійним злочинцем. Синоніми – *авторитет, бродяга, арештант, шахрай, правильний, босяк*.

Блатні зобов'язані визнавати тюремний закон, а ті, хто претендують на звання злодія в законі, – і злодійський. Блатний не може мати у своїй біографії «чорних» плям, він зобов'язаний слідувати *правильним поняттям*. По можливості, блатний не повинен у зоні працювати. Із блатних, за відсутності в зоні злодія в законі, призначаються *положенці*, або *смотрящі*, покликані здійснювати загальний контроль за зоною, вирішувати виникаючі конфлікти, слідкувати за тим, щоб не утискалися мужики. Блатні зобов'язані стежити, щоб у зону постійно потрапляв *грєв* – чай, продукти харчування, сигарети, спиртне, наркотики. Все це, за ідеєю, має справедливо розподілятися між усіма засудженими, чого практично немає.

Блатних умовно можна розділити на великі групи: наближених до злодіїв у законі, з яких згодом і рекрутуються члени злодійського ордену, і відносно незалежні, дуже багаті злочинці, які в силу цього можуть собі дозволити вести досить незалежний спосіб життя, маючи потужну охорону та прикриття. З цією категорією рахуються навіть *злодії в законі*.

В цілому блатні повинні дотримуватися злодійського (тюремного) закону, поводитися як злодії в законі, але на відміну від останніх їм заборонено: 1) скликати *злодійські сходи*; 2) організовувати та розпоряджатися *общаком*; 3) брати участь у злодійських сходках із *правом вирішального голосу*; 4) будучи *положенцями (смотрящими)* вони не можуть приймати рішень, що належать до компетенції злодія у законі (наприклад, рішення про вбивство будь-кого); 5) здійснювати функції *арбітра* (крім *призначенців* або *смотрящих*, які можуть і повинні здійснювати ці функції в тій виправній установі, регіоні, де вони «призначені» на цю «посаду»).